

**ОЦІНКА
ЗУСИЛЬ ЩОДО
ІНТЕГРАЦІЇ
ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ
ОСІБ В УКРАЇНІ**

Оцінка зусиль щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні проводилася організацією «Право на захист» (надалі БФ «Право на захист») у липні та серпні 2017 року.

Цілями проекту були:

1. Визначити законодавчі, соціальні та нормативні основи, які сприяють чи перешкоджають зусиллям соціальної інтеграції;
2. Оцінити ефективність минулих та поточних програм інтеграції, зосереджуючись на з'ясуванні найкращих практик та підходів.

Аналіз складався з трьох основних частин:

1. Проведення кабінетного дослідження з метою аналізу законодавчого середовища і політичних ініціатив щодо проблем переміщення та визначення найбільш поширених практик програм інтеграції для внутрішньо переміщених осіб (надалі – «ВПО»);
2. Напівструктуровані інтерв'ю в Донецькій, Луганській, Дніпровській, Запорізькій, Харківській, Чернігівській, Вінницькій та Львівській областях, а також у м. Києві для виявлення найважливіших потреб та найкращих практик соціальної інтеграції ВПО;
3. Аналіз зібраної інформації та визначення найуспішніших практик інтеграції ВПО у місцеві громади на базі зворотного зв'язку експертів, ВПО та представників приймаючих громад.

Проект був реалізований командою експертів:

- опитування на місцях у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Дніпропетровській та Харківській областях були проведені моніторами проекту БО БФ «Право на захист», який фінансується Верховним комісаром Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН);
- опитування на місцях у Чернігівській, Львівській та Вінницькій областях проводили запрошені консультанти, а у місті Вінниці – місцева неурядова організація (надалі – «МНУО») створена ВПО;

- дослідження документації проводила Олена Виноградова, юридичний аналітик БФ «Право на захист»;
- загальне керівництво, аналіз та підготовку звітів проводила Діна Волинець, стратег та аналітик соціальних змін.

У період з 10 по 14 липня моніторами БФ «Право на захист» було опитано 40 представників приймаючої спільноти, 44 представників ВПО та 45 експертів з неурядових організацій, міжнародних організацій, органів місцевого самоврядування та державних служб. Загалом було проведено 129 інтерв'ю. 11 консультацій провела Керівник проекту як на національному, так і на регіональному рівнях. Список організацій, які було опитано, наведено в додатку.

Аналізуючи тенденції, пов'язані з проблемами інтеграції ВПО, команда також спиралася на дані, доступні в звіті Національної моніторингової системи (надалі – НМС), опублікованому в липні 2017 року¹. Метою НМС в Україні, організованої Міжнародною організацією з міграції (надалі – «МОМ»), є підтримка Уряду України у зборі та аналізі інформації про соціально-економічні характеристики ВПО та їхні господарства, а також про труднощі, з якими вони стикаються. МОМ регулярно збирає, обробляє та поширює інформацію про ситуації, що пов'язані з переміщенням. НМС забезпечує краще розуміння процесу та місць переміщення, чисельності, вразливих сторін та потреб переміщеного населення в Україні. У ході опитування було зібрано інформацію про соціально-економічні характеристики ВПО на індивідуальному та побутовому рівні, включаючи тенденції та наміри переміщення, можливості працевлаштування та засобів існування, доступ до соціальних послуг та потреби в допомозі в 24 областях України та місті Києві. Не зважаючи на те, що методологія НМС викликає чимало питань, наразі вона забезпечує найкраще, хоча і недосконале, розуміння ситуації з ВПО в Україні.

ЗАКОНОДАВЧІ РАМКИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО

Україна не була готова до великомасштабного внутрішнього переміщення. Її минулий досвід міграції обмежувався кількома тисячами випадків біженства протягом 26 років незалежності. Таким чином, українське законодавство не було підготовлено до специфічних потреб ВПО, зокрема щодо їхньої інтеграції в нових громадах.

Першим правовим актом, в якому згадувалося про інтеграцію ВПО, став Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»² (надалі – «Закон про ВПО»), який був прийнятий Верховною Радою України 20 жовтня 2014 року. Стаття 2 самої першої редакції цього Закону гарантувала лише право переміщеного громадянина повернутися на

¹ Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Червень 2017 http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_june_2017_eng_screen_2.pdf (останній доступ 12 серпня 2017 року)

² <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/print1452600717758334> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

батьківщину та здійснити свою реінтеграцію там. Вона не передбачала жодних гарантій щодо інтеграції в інших регіонах України, як того вимагають міжнародні стандарти, включаючи «Керівні принципи щодо внутрішнього переміщення»³ (надалі – «Керівні принципи»). Відповідні положення були додані до тексту Закону про ВПО рік потому, 12 грудня 2015 року, під тиском неурядових організацій, які надавали допомогу ВПО та постраждалому від конфлікту населенню. Наразі у статті 2 Закону про ВПО зазначається:

«Україна вживає всіх можливих заходів, передбачених Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо запобігання виникненню передумов вимушеного внутрішнього переміщення осіб, захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні.»

Стаття 11 окреслює повноваження місцевої державної адміністрації та органів самоврядування щодо ВПО. Головним чином це: надання допомоги у пошуку житла, робочих місць, шкіл та дитячих садків для дітей, надання допомоги уразливим групам ВПО тощо. Нічого конкретного не сказано про зусилля місцевих органів влади щодо соціальної інтеграції ВПО. Як передбачено статтею 10 Закону про ВПО, у разі переселення понад 100 000 осіб або продовження причин, які спричинили переселення на період понад 6 місяців, Кабінет Міністрів України (надалі – «КМУ») повинен прийняти державні цільові програми, спрямовані на підтримку та соціальну адаптацію ВПО, визначення джерел і розмірів фінансування таких програм та контроль за їх виконанням. Тому, приймаючи державні цільові програми щодо підтримки та соціальної адаптації вимушених переселенців разом із забезпеченням фінансування, КМУ може встановити правові рамки щодо громадської інтеграції ВПО. А також, приймаючи такі програми, КМУ може наказати місцевій владі реалізовувати їх та одночасно забезпечити отримання місцевими органами влади необхідних коштів.

Як зазначено в Керівних принципах, національні органи влади повинні взяти на себе відповідальність за забезпечення прав ВПО на довгострокові рішення. Таким чином, у липні 2015 року КМУ розробив та прийняв перший рамковий документ під назвою «Основні напрями розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки»⁴. Цей документ мав на меті створити стратегію забезпечення зайнятості та підвищення конкурентоспроможності ВПО на ринку праці. Документ також містив «План заходів щодо працевлаштування та професійного навчання внутрішньо переміщених осіб», метою якого є, серед інших цілей, створення економічних та соціальних умов для розвитку областей шляхом використання трудового потенціалу ВПО. Іншими словами, Уряд мав намір залучити інвестиції в регіони, де розміщувалися ВПО, щоб сприяти економічному зростанню на користь як ВПО, так і приймаючих спільнот. Проте План заходів не отримав жодного фінансування з українського бюджету⁵. Урядові звіти про виконання цієї стратегії не доступні на офіційних веб-сайтах. Документ втратив свою чинність 31 грудня 2016 року і не був ані продовжений, ані замінений.

Протягом майже року для уряду було розроблено «Комплексну державну програму підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переїхали з тимчасових окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів України на період до 2017 року»⁶ (надалі – «Державна програма»). Державна програма разом з Планом заходів щодо її реалізації була прийнята 16 грудня 2015 року та набрала чинності 1 січня 2016 року. Важливо зазначити, що ані Державна програма, ані План заходів не отримали жодного фінансування з державного бюджету⁷. Відповідно до Державної програми Міністерство соціальної політики (надалі – «МСП») координує впровадження Державної програми. Це положення не змінилося після створення у квітні 2016 року нового Міністерства з питань тимчасових окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (надалі – «МТОТ»)⁸. Місцеві органи влади також не отримали додаткового фінансування від Києва для реалізації Державної програми⁹.

³ <http://www.unhcr.org/protection/ids/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html> (останній доступ 12 червня 2017 року).

⁴ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/505-2015-%D0%BF> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

⁵ Будь ласка, див.: (1) Закон України «Про Державний бюджет України на 2015 рік»: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80-19/page> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року) та (2) Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік»: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

⁶ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 р.).

⁷ Будь ласка, див.: (1) Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік»: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року) та (2) Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року);

⁸ <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248982208> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

⁹ Будь ласка, див.: (1) Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік»: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/928-19> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року) та (2) Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

Проте вони мали зобов'язання щоквартально звітувати перед МСП про виконання програми, а МСП мала надалі звітувати перед КМУ кожні три місяці. Влада розраховувала на впровадження Плану дій, включивши до нього види діяльності, які мали місце в інших програмних ініціативах. Жодних додаткових заходів для реалізації Державної програми вжито не було.

Згідно з положеннями Державної програми, її метою є вирішення основних проблем ВПО та зниження рівня соціальної напруженості у суспільстві; сприяння інтеграції ВПО та їхньої соціальної адаптації на нових місцях проживання; сприяння забезпеченню створення належних умов для життя, прав та реалізації їхнього потенціалу; забезпечення соціальної, медичної, психологічної та матеріальної підтримки; створення передумов для відшкодування матеріальних та моральних збитків; створення сприятливих умов для добровільного повернення до місць попереднього проживання (при повному припиненні бойових дій).

Державна програма передбачає співпрацю державних органів на всіх рівнях. Вона також передбачає залучення місцевих органів влади, освітніх та культурних організацій та неурядових організацій до вирішення деяких проблем, з якими стикаються ВПО¹⁰. Як зазначалося раніше, до Державної програми не були внесені поправки щодо включення новоствореного МТОТ.

План дій до Державної програми складається з 20 завдань, розділених на 53 пункти дій. З 53 пунктів дій лише 17 пов'язані безпосередньо з соціальною інтеграцією ВПО (наприклад, розробка планів дій щодо своєчасного виявлення стигматизації ВПО, створення умов для розвитку самоорганізації та взаємної допомоги ВПО шляхом взаємодії з неурядовими організаціями, заохочення створення органів самоорганізації населення у колективних центрах ВПО та залучення їх до життя місцевих громад, фінансування розвитку інфраструктури населених пунктів з державного бюджету та виділення землі для будівництва житла для ВПО тощо). Всі інші пункти дій стосуються поліпшення поточного стану справ та вирішення найважливіших проблем, що стоять перед ВПО (наприклад, допомога уразливим ВПО, надання тимчасового житла ВПО тощо).

Наприкінці серпня 2015 року, за півроку до прийняття Державної програми, Президент України підписав

Національну стратегію у сфері прав людини¹¹ (надалі – «Національна стратегія»). Цей документ встановлює стратегічну мету забезпечити необхідні умови для реалізації та захисту прав і свобод ВПО. Серед очікуваних результатів Національної стратегії є реалізація комплексних заходів щодо підтримки та соціальної адаптації ВПО. На підставі Національної стратегії, у листопаді 2015 року КМУ підготував План дій до Національної стратегії, який має буде впроваджений до 2020 року¹². Що стосується ВПО, то План дій містить три завдання, які складаються з 15 пунктів. Лише 12 пунктів було визначено в завданні «Здійснення комплексних заходів щодо підтримки та соціальної адаптації громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України»¹³. Серед таких пунктів: прийняття комплексної державної програми інтеграції, соціальної адаптації та захисту і реінтеграції внутрішньо переміщених осіб із залученням представників громадських неурядових організацій та міжнародних організацій; проведення просвітницьких кампаній для внутрішньо переміщених осіб щодо положень цієї державної програми; проведення інформаційної кампанії, спрямованої на боротьбу із стигматизацією та дискримінаційними настроями стосовно внутрішньо переміщених осіб, як з боку місцевого населення, так і органів виконавчої влади; запровадження індикаторів визначення вразливих груп населення з урахуванням специфіки внутрішньо переміщених осіб, визначення можливих видів надання допомоги таким категоріям; розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України проекту закону про врегулювання механізму забезпечення виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, зокрема щодо реалізації виборчого права на місцевих виборах на підставі паспорта та довідки внутрішньо переміщених осіб; розроблення проекту постанови Кабінету Міністрів України про затвердження положення про ведення реєстру (Єдиної інформаційної бази даних) внутрішньо переміщених осіб; створення робочої групи для розроблення порядку надання компенсацій за майно, що було пошкоджене в результаті проведення антитерористичної операції, проведення аналізу світового досвіду та найкращих практик у сфері надання компенсацій за майно, що було пошкоджене в результаті збройного конфлікту. Як і в Державній програмі, МТОТ ще не було визначено як співвиконавець Плану дій щодо

¹⁰ Програма спрямована на здійснення змін у таких сферах: юридична – надання правової допомоги та підвищення рівня обізнаності щодо законних прав ВПО; соціально-економічні організації – неурядові організації забезпечать соціальну підтримку ВПО, а також допоможуть розподілити фінансову підтримку; медична – створювати системи, що сприятимуть підтриманню здоров'я ВПО; транспортна – забезпечення відповідних транспортних послуг для евакуації та інших потреб ВПО; внутрішня підтримка – створення необхідних суспільних та життєвих умов для ВПО; культурна та патріотична освіта – розробка програм підвищення патріотичних почуттів, сприяння соціальному розвитку; організаційно-інформаційна система – створення системи збору, організації, аналізу та публікації інформації про стан та потреби переміщених громадян.

¹¹ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/501/2015> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

¹² <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

¹³ завдання 121 Плану дій до Національної стратегії.

Національної стратегії. Відповідно до незалежної оцінки виконання Плану дій Національної стратегії, проведеного коаліцією неурядових організацій спільно з Уповноваженим Верховної Ради з прав людини¹⁴, було реалізовано лише 4 дії з 12. Всі інші перебувають у процесі реалізації.

Жоден з документів, зазначених вище, не створює правової основи для інтеграції ВПО.

Що стосується регіональних рамкових документів, то лише 4 з 24 областей України мають спеціальні регіональні програми для ВПО¹⁵ (Дніпропетровська, Донецька, Житомирська та Луганська). Дві з цих програм зосереджені лише на одній проблемі. Програма Дніпропетровської області стосується лише зайнятості ВПО, а програма Житомирської області стосується лише соціального захисту. Лише дві області мають комплексні, багатoproфільні програми інтеграції для ВПО, і це області, які найбільше постраждали від конфлікту і мають найбільшу кількість ВПО (517 252 ВПО у Донецькій області та 293 979 – у Луганській області¹⁶).

Донецька область має свою регіональну програму інтеграції, адаптації та захисту ВПО на 2015-2016 роки. Загальна сума фінансування цієї програми складала 85 049 400 грн (Близько 3 271 130 дол. США): близько 70 млн. грн – від міжнародних донорів та неурядових організацій. Близько 5 000 000 гривень – це кошти з обласного бюджету, а решта коштів – з місцевого бюджету. Огляд результатів роботи регіональної програми оцінює лише те, чи відповідають показники встановленим вимогам, але не оцінює якість або ефективність результатів. У березні 2017 року було прийнято та впроваджено нову регіональну програму на 2017 рік для Донецької області.

У Луганській області перша регіональна програма підтримки та адаптації ВПО на 2017-2018 роки була прийнята у лютому 2017 року. На цей час вона в процесі реалізації. Загальний бюджет регіональної програми становить 856 594 900 грн (близько 28 553 163 дол. США): 649 174 400 грн – від міжнародних донорів та неурядових організацій. 150 615 500 грн – це кошти з обласного бюджету, а решта – 56 831 000 грн – кошти місцевого бюджету.

Також окремі області прийняли плани дій щодо реалізації Державної програми на регіональному рівні (Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська) на період до 2017 року. Проте, враховуючи брак фінансування, плани залишились на папері.

Водночас, як підтверджує Радник з питань ВПО (консультативна позиція в рамках програми «Радник з питань ВПО», що здійснюється канадською неурядовою організацією Stabilization Support Services завдяки фінансовій підтримці Уряду Великої Британії) у Вінницькій області, Вінницька обласна та міська адміністрації навмисно висловились проти створення окремої програми, спрямованої на інтеграцію ВПО. Замість цього вони додавали до існуючих програм заходи, пов'язані з інтеграцією ВПО, щоб уникнути стигматизації та забезпечити достатнє фінансування програм.

Під час короткого інтерв'ю у Києві представник МТОТ повідомив про те, що Міністерство планує розробити законопроект про включення ВПО до реєстрів об'єднаних територіальних громад, щоб вони були враховані при розрахунку фактичної кількості жителів місцевості, що складає основу ресурсів, отриманих від центральних органів влади для кожної території.

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМ, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПРИ НАДАННІ ПІДТРИМКИ ВПО (НА ОСНОВІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ)

Згідно з опитуваннями на місцях, проведеними через три роки після початку конфлікту в східній Україні, експерти схильні розділяти ВПО на чотири групи:

Група 1. 25% загальної кількості ВПО, які, за даними НМС, не планують повертатися додому (з більшою концентрацією у Центральній та Західній областях);

Група 2. Ті, хто перемістився і чекають можливості повернення (переважно розташовані в 5 областях східної та центральної України – в Луганській, Донецькій, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській);

Група 3. Ті, хто переїхав поблизу своїх домівок і перебувають у «сірій зоні», близькій до лінії розмежування. Вони стикаються

з ризиком обстрілу та живуть у незручних умовах, оскільки часто проживають у поселеннях тимчасово;

Група 4. Ті, хто зареєструвався як ВПО, щоб претендувати на сплату своїх соціальних виплат, зокрема пенсій та субсидій на догляд за дітьми, але не можуть знайти постійне проживання на території, контрольованій державою, або не бажають відмовлятися від своїх домівок на окупованих територіях. У результаті вони пересуваються між контрольованими державою та окупованими територіями та не хочуть інтегруватися в нові громади.

Група 1 включає: 1) невелику кількість тих, хто не має офіційної реєстрації ВПО, і не реєструвалися як ВПО, оскільки

¹⁴ <http://hro.org.ua/index.php?r=1> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

¹⁵ http://www.radnyk.org/uploads/7/6/6/5/76650087/zvit_monitoring_www.pdf (доступний українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

¹⁶ за даними, зібраними моніторинговими групами БФ «Право на захист», статистика станом на 7 липня 2017 року.

вони мали фінансову та моральну готовність переселитись і почати будувати своє життя з нуля в нових містах; 2) ті, хто не був готовий до переїзду, але вже інтегрувався у місцеві громади, хоча все ще намагаються вирішити питання житла. Експерти повідомляють, що в західних областях лише уразливі групи все ще потребують фінансової, правової, медичної та/або психосоціальної підтримки, інші вже інтегровані. Проте слід зазначити, що більшість ВПО фактично є уразливими. Більшість ВПО складають сім'ї та пенсіонери.

Група 2 ще не повністю комфортно себе почуває на новому місці. Проте, за наявності можливості інтегруватися в місцеві громади, вони встановлюють міцні зв'язки з приймаючими

спільнотами та починають своє життя спочатку. Деякі експерти згадують випадки, коли ВПО або ВПО, які також є ветеранами антитерористичної операції (надалі – «АТО»), за наявності можливості займатися розвитком громадянського суспільства або наданням послуг для приймаючих спільнот, припиняють поновлення свого стану ВПО.

Група 3 живе поруч з сірою зоною, спирається на гуманітарну підтримку та не має систематичної психологічної підтримки. Експерти свідчать, що в цих умовах найбільше страждають сім'ї, діти та люди похилого віку.

З групою 4 найскладніше налагоджувати зв'язок та працювати.

ВИСНОВКИ ЦЬОЇ ДОПОВІДІ СТОСУЮТЬСЯ ТІЛЬКИ ГРУП 1 І 2.

Згідно з доповіддю НМС, чим далі ВПО перебуває від території, яка не контролюється державою (ТНКД), тим значніше збільшується показник відсутності наміру повертатися.

За кількома джерелами, кількість осіб без належної реєстрації ВПО становить близько 160 000, або 10% від кількості зареєстрованих ВПО. Це число зростає з кожним роком.

Згідно з дослідженнями на місцях, причини неотримання або непоновлення реєстрації ВПО (вказані за порядком важливості для опитуваних):

- бюрократія та постійна перехресна перевірка різними державними органами;
- вирішення житлових проблем;
- відсутність необхідності в соціальній підтримці;
- страх перед витоком інформації на окуповану територію;
- страх військової мобілізації (серед чоловіків).

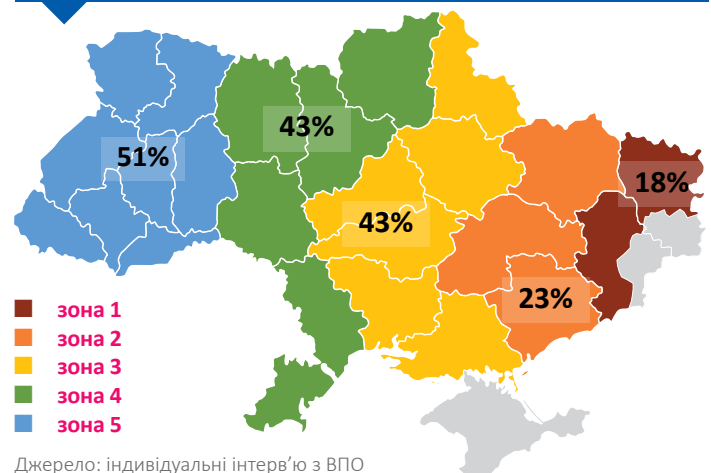
Згідно зі звітом НМС, особи, які не реєструються, – це ті, хто не потребує державної підтримки. Однак у Східній Україні відсутність реєстрації часто пов'язана з бюрократичними бар'єрами (Джерело: Фокус-групи з ВПО; Фокус-групи з ключовими інформаторами).

53% експертів стверджують, що кількість зареєстрованих ВПО зменшилась на 10-20% за останній рік. Причини:

1. Постійна та повторна перевірка реєстрації ВПО з боку МСП, що призводить до втрати реєстрації багатьма людьми;
2. Деякі люди вже інтегрувалися та припинили відновлення реєстрації ВПО;
3. Міграція в регіони з більш стабільною зайнятістю (включаючи європейські країни та повернення до попередніх місць поселення на окупованих територіях).

Одним із завдань цього дослідження було визначити законодавчу базу інтеграції ВПО в Україні, тому одна з частин дослідження була розроблена для того, щоб визначити,

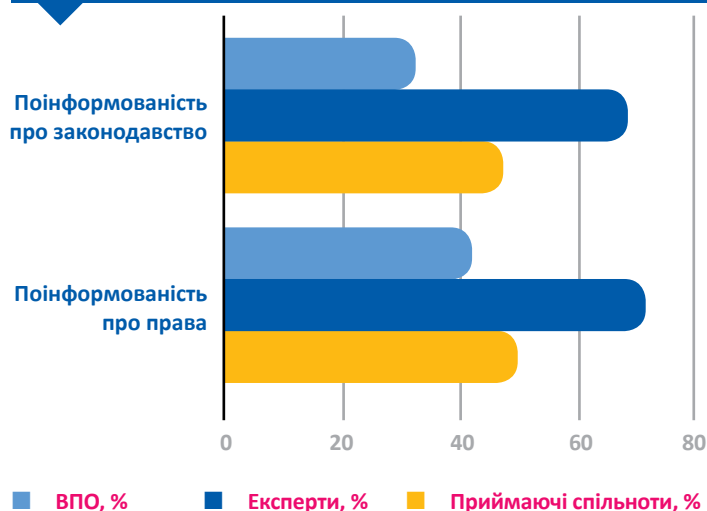
МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ, ЯКІ НЕ ХОЧУТЬ ПОВЕРТАТИСЯ ЗГІДНО З РЕЗУЛЬТАТАМИ ОПИТУВАННЯ НМС, %

чи знають ВПО, експерти та представники приймаючих спільнот про права ВПО на нових місцях проживання та про законодавство щодо цих прав. Як показало дослідження, 45% опитаних ВПО знають про свої права стосовно інтеграції та залучення до соціального життя, тоді як лише 32,6% опитаних ВПО знають про законодавство стосовно залучення. Оскільки державні установи в Україні, як правило, зосереджують увагу на законодавстві, спілкуючись з населенням, а неурядові організації зосереджують увагу на правах людини, це може означати, що усвідомлення ВПО своїх прав в основному сформувався неурядовими організаціями та активістами через інформаційні кампанії. Найчастіше згаданими під час опитувань правами були право голосу та доступ до соціальних послуг.

Майже 86% ВПО повідомляють, що на цей час вони живуть в регіоні, куди були спочатку переміщені. Більшість перебуває там вже протягом трьох років, враховуючи той факт, що багато з них переїхали у середині 2014 року. Лише 14% змінили своє місцезнаходження за останні три роки. Серед причин для

РІВЕНЬ ПОІНФОРМОВАНІСТІ ВПО, ЕКСПЕРТІВ ТА ПРИЙМАЮЧИХ СПІЛЬНОТ ПРО ПРАВА ВПО ТА ЗАКОНОДАВСТВО, ЩО СТОСУЄТЬСЯ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО

вибору поточного місцезнаходження – 45,5% ВПО зазначили, що у них є родичі чи друзі, які живуть у регіоні, 27,3% ВПО хотіли бути ближче до своїх домівок і лише близько 16% ВПО проаналізували можливості для працевлаштування та житла перед переїздом.

1. Що означає «соціальна інтеграція ВПО» в Україні? Які чинні закони, правила, політика, культурні та соціальні норми регулюють процес інтеграції (чи перешкоджають йому)? Яким є домінуючий дискурс стосовно інтеграції ВПО? Яким є позитивне бачення інтеграції?

Для досягнення мети цього дослідження був направлений спеціальний інформаційний запит до МСП з метою надання офіційних звітів про виконання «Комплексної державної програми підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переїхали з тимчасових окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів України на період до 2017 року» (надалі – «Державна програма») та «Основних напрямів вирішення проблем зайнятості ВПО на 2015-2016 роки» (надалі – «Основні напрями»)¹⁷.

Аналіз шести щоквартальних звітів щодо реалізації Державної програми та трьох піврічних звітів щодо впровадження Основних напрямів показує, що недостатнє фінансування зробило реалізацію цих двох документів неможливим. Влада передбачала реалізацію планів дій через поточну діяльність у межах існуючих програм без особливих зусиль для реалізації

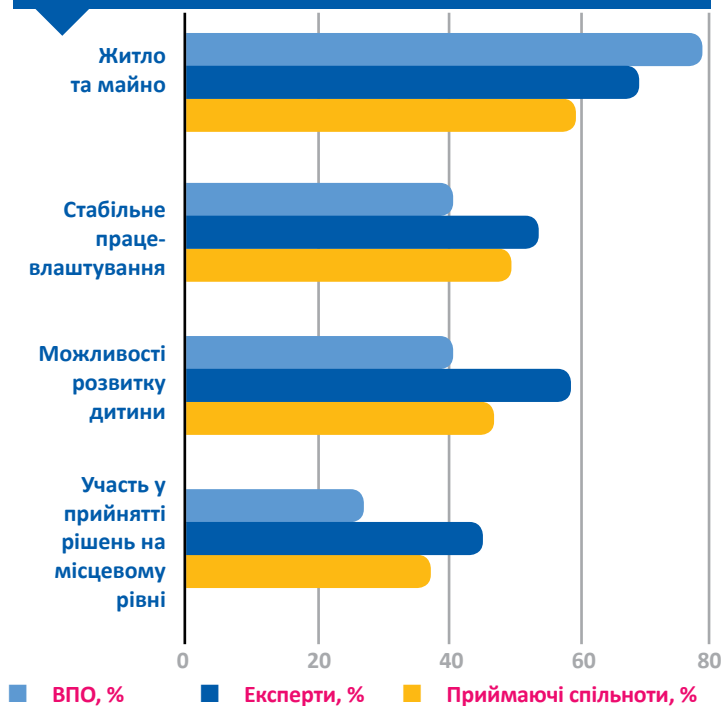
Державної програми та Основних напрямів. Інформація, яку включено до звітів, була надана кількома установами на нерегулярній основі і свідчить про відсутність єдиного підходу до громадської інтеграції громад ВПО на центральному та місцевому рівнях.

Як зазначалося раніше, українське законодавство не визначає поняття «соціальної інтеграції ВПО». Проте центральна та місцева влада вважають, що соціальна інтеграція ВПО охоплює:

- зайнятість, включаючи приватне підприємництво;
- житло (постійне чи тимчасове);
- соціальний захист.

Згідно з міжнародними доповідями¹⁸ ці три питання залишаються найбільшими проблемами, що стоять перед ВПО протягом понад 2,5 років. Опитування ВПО¹⁹ показують, що самі ВПО вказують на проблеми з пошуком робочих місць, місць для проживання та проблеми з доступом до державної соціальної допомоги як основні чинники, які перешкоджають встановленню ними міцних зв'язків з приймаючими спільнотами.

КРИТЕРІЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО ЗГІДНО З ДОСЛІДЖЕННЯМИ НА МІСЦЯХ

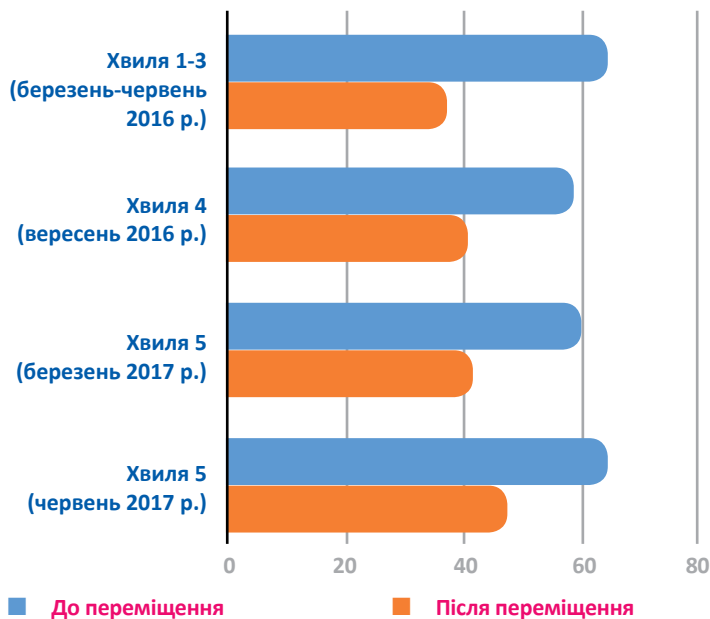

¹⁷ Квартальні звіти про виконання Державної програми доступні за адресою: <http://www.msp.gov.ua/timeline/?t=152&from=&till=&m=19#tagpanel> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року) піврічні звіти про виконання Основних напрямків не є загальнодоступними з офіційних веб-сайтів української влади, і були спеціально запрошені для підготовки цього звіту.

¹⁸ Наприклад, План гуманітарного реагування 2017 року. Підсумковий звіт. Січень-грудень 2016 року, сторінка 7 <http://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-2016-humanitarian-response-plan-hrp-end-year-report-january-december-2016> (останній доступ 12 липня 2017 року).

¹⁹ Наприклад, Національна система моніторингу звітує про ситуацію з внутрішньо переміщеними особами. Квітень 2017 року, сторінка 11 <http://reliefweb.int/report/ukraine/national-monitoring-system-report-situation-internally-displaced-persons-april-2017> (останній доступ 12 липня 2017 року); Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Червень 2017 року http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_june_2017_eng_screen_2.pdf (останній доступ 12 серпня 2017 року).

ЗАЙНЯТИСТЬ ВПО ДО І ПІСЛЯ ПЕРЕМИЩЕННЯ ЗА ДАНИМИ ОПИТУВАННЯ НМС, %

Джерело: індивідуальні інтерв'ю з ВПО

Як показує дослідження БФ «Право на захист» та НМС, сприйняття інтеграції ВПО та залучення до участі в суспільному житті в Україні, як правило, формується крізь призму питань пошуку житла та працевлаштування. У публічних та особистих бесідах ВПО, як правило, посилюються на питання соціальної інтеграції як на менш важливі за інші, і такі, що безпосередньо залежать від вирішення питань житла та зайнятості. З огляду на це і для полегшення обговорення, анкети для дослідження було розроблені у формі напівструктурованого інтерв'ю із запитаннями, які відносяться до проблем інтеграції, та відкритими запитаннями і бесідами після анкетування, що зосереджуються на питаннях залучення до суспільного життя. Відповідаючи на запитання про найважливіші критерії соціальної інтеграції, опитувані відзначали:

- Житлове питання
- Зайнятість
- Можливості для розвитку та навчання дітей ВПО;
- Участь у місцевому прийнятті рішень.

Слід відзначити, що навіть серед експертів не існує єдиного розуміння інтеграції ВПО. Визначення інтеграції ВПО варіюється від «має реєстраційний документ ВПО» до «досягнення такого самого комфорту, як і перед переміщенням».

Відповідно до результатів досліджень на місцях, одним з найважливіших критеріїв інтеграції ВПО є власне житло, про що згадували 79,5% ВПО, 69,6% експертів та 60% представників приймаючих спільнот. Тут слід враховувати місцевий контекст України. В Україні, яка є вихідцем з СРСР більшість людей є власниками свого житла, і людина вважається осілою або

зрілою лише тоді, коли він/вона володіє своїм будинком або квартирою. До того ж, звичайно, люди, що орендують квартиру, не вважаються «осілими» та не інтегруються в місцеву громаду, оскільки не впевнені в тривалості свого перебування в ній.

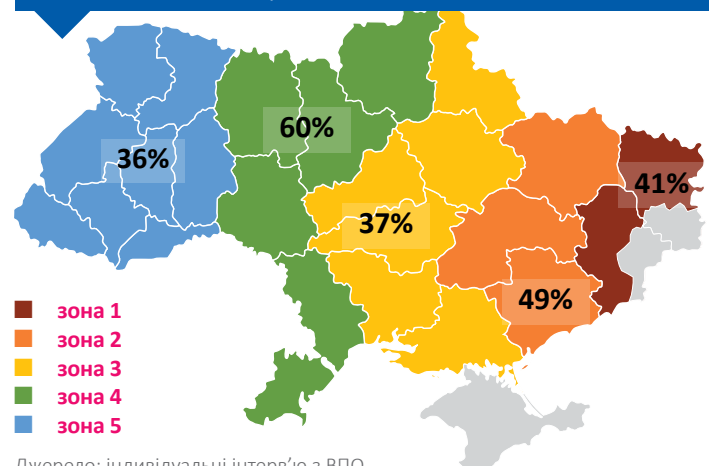
Під час досліджень на місцях 40,9% ВПО, 58,7% експертів та 45,7% представників приймаючих спільнот зазначили, що важливим критерієм інтеграції є можливості розвитку для дітей.

40,9% ВПО, 54,3% експертів та 50% представників приймаючих спільнот також згадують постійну зайнятість як важливу складову. Більшість експертів зазначили, що фактична кількість ВПО за останній рік зменшилась. Причиною зменшення, на думку експертів з Вінниччини та Львівської області, є міграція ВПО до місць з більшими можливостями для працевлаштування. ВПО, що проживають у Вінницькій та Львівській областях вирушають до Польщі та Румунії, тоді як ВПО, що проживають в східному регіоні вирушають до інших областей або до території, яка не контролюється державою. Водночас, за даними звіту НМС, тенденція знайти роботу за кордоном протягом 2016 та в першій половині 2017 років була низькою. Лише 0,2% ВПО мають досвід роботи за кордоном протягом останніх трьох років. Близько п'яти відсотків (4,8%) ВПО повідомили, що їхні родичі (подружжя, діти, батьки або інші родичі) раніше працювали за кордоном.

Також звіт НМС показує, що, хоча зайнятість залишається однією з ключових проблем, визначених ВПО, порівняно з попередніми етапами опитування, існують ознаки поступової стабілізації ситуації у сфері зайнятості. За результатами поточного етапу опитування, частка зайнятих ВПО зростає з 41% до 46%, тоді як рівень зайнятості до переміщення становив 61%.

До переміщення гендерна різниця працевлаштованих ВПО (віком 18-59 років) була незначною, тоді як після переміщення чоловіків було працевлаштовано на 12% більше, ніж жінок.

ЗАЙНЯТИСТЬ ВПО ПІСЛЯ ПЕРЕМИЩЕННЯ, ЗА ГЕОГРАФІЧНИМИ ЗОНАМИ ЗГІДНО З ДАНИМИ ОПИТУВАННЯ НМС, %

Джерело: індивідуальні інтерв'ю з ВПО

Найбільша частка працевлаштованих ВПО перебуває у четвертій географічній зоні (Чернігівська, Київська, Житомирська, Вінницька, Одеська області), а найменша – у третій (Сумська, Полтавська, Черкаська, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська області) та п'ятій зоні (Західна частина України).

Близько половини респондентів (40% ВПО, 58,7% експертів та 47,5% представників приймаючих спільнот) заявили, що діти, які мають друзів, а також можливості для освіти та особистого розвитку є одним із чотирьох найбільш важливих критеріїв інтеграції. Деякі експерти відзначають, що діти ВПО інтегруються швидше за батьків.

Згідно з повідомленням НМС, лише 2-11% ВПО вважають право голосувати на місцевих виборах важливою частиною їхньої інтеграції. Проте, згідно з дослідженнями на місцях, проведеними БФ «Право на захист», залучення до прийняття рішень на місцевому рівні (питання було сформоване саме так) було визначено як важливе для 27,3% ВПО, 45,7% експертів та 37,5% представників приймаючих спільнот. Чимало ВПО та експертів згадували по те, що ряд питань теоретично може бути вирішеним місцевими депутатами. На практиці, проте, місцеві депутати не дуже зацікавлені в співпраці з ВПО, оскільки ВПО не мають права голосу і, таким чином, не мають прямого впливу на місцеві ради. Згідно зі звітом НМС, на запитання про найбільш ефективний канал інформування громадськості про проблеми, що стоять перед ВПО, а також про їхнє вирішення, 46% опитаних ВПО відповіли, що це спілкування з місцевими органами влади, тоді як 43% зазначили, що це інформування ЗМІ.

Водночас, у ході досліджень на місцях 45,5% ВПО, 43,5% експертів та 26,3% представників приймаючих спільнот заявили, що ВПО досить добре інтегровані в місцеві громади. 20-30% респондентів не впевнені, чи інтегровані ВПО чи ні.

Головними умовами інтеграції були житло, постійний дохід та зайнятість, а також можливості для розвитку дитини.

Практично неможливо знайти інформацію про кращі практики соціальної інтеграції ВПО, які належать лише владі. Історії успіху, як правило, створюються місцевими або міжнародними неурядовими організаціями (надалі – «МНУО») або міжнародними організаціями (надалі – «МО») за участю органів влади. Ця активна роль належить недержавним діячам. З іншого боку, МО, місцеві та МНУО, які працюють в Україні, активно впроваджують програми, спрямовані на встановлення соціальної єдності між ВПО та місцевими громадами, які

передбачають не тільки засоби до існування та житло, а також психосоціальну допомогу як ВПО, так і місцевим жителям, ініціативи щодо участі громадськості, кейс менеджмент допомоги уразливим особам, правову допомогу, підвищення рівня інформованості тощо.²⁰

2. Яким був обсяг роботи із соціальної інтеграції ВПО в Україні до теперішнього часу? Які підходи були випробувані? (Підходи соціальної інтеграції попередньо були визначені як:

1) об'єднання місцевих жителів та ВПО шляхом регулярної взаємодії;

2) надання місцевим жителям можливості отримати вигоду від взаємодії з ВПО;

3) сприяння залученню ВПО до приймаючої спільноти)

З початку кризи внутрішнього переміщення українські урядові та неурядові діячі сконцентрували свої зусилля на задоволенні найбільш гострих потреб ВПО без намагання залучити ВПО до процесу прийняття рішень, принаймні на місцевому рівні²¹. Під час досліджень на місцях лише 13% респондентів-ВПО та 10% представників приймаючих громад згадали, що неурядові організації чи місцева влада консультувалися з ними щодо розробки проектів. Водночас 32% експертів зазначили, що вони залучають бенефіціарів до розробки проекту. Тим не менше, ВПО розпочали за власною ініціативою дії щодо створення громадських організацій та волонтерських рухів або просто координували колективні центри для внутрішньо переміщених осіб. Деякі організації, сформовані на початку конфлікту, стали впливовими членами громадянського суспільства. З часом вищезгадані проактивні ВПО змогли встановити контакт з місцевими органами влади, включаючи державні регіональні адміністрації, міські ради та регіональні представництва міністерств. Вони створювали неофіційні громадські ради, які тісно співпрацюють з офіційними органами, і в деяких випадках впливають на рішення влади. Звичайно, успіх такої ініціативи сильно залежить від готовності місцевої влади до співпраці та наполегливості ініціаторів. На щастя, в останні місяці, як правило, влада дедалі частіше прагне співпрацювати з громадянським суспільством, включаючи спільноту ВПО. Незважаючи на те, що український уряд активно не заважає вимушеним переселенцям брати участь у процесі прийняття рішень, він не розробив жодних конкретних програм чи стратегій, які б забезпечували, аби погляди та ідеї ВПО були почуті значущим або послідовним чином.²²

²⁰ Довідник ПРООН «Про найкращі місцеві практики для вирішення проблем внутрішнього переселення в Україні»

<https://issuu.com/undpukraine/docs/c13ffa805caca6> (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року).

²¹ Елізабет Ферріс, Катерина Мороз, Олена Виноградова, Сулейман Мамутов: Недостатній старт: відповіді уряду України на внутрішньо переміщених осіб (звіт, доступний за адресою: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Ukrainian-Govt-Responses-to-Internal-Displacement-May-2015.pdf>, останній доступ 12 липня 2017 року).

Якщо говорити про проекти залучення до громади, що реалізуються міжнародними організаціями, які мають досвід роботи з жертвами конфліктів та переміщеним населенням, або неурядовими організаціями, що підтримуються такими МО, є впевненість, що діяльність з соціальної інтеграції ВПО базується на найкращих міжнародних практиках та широко розрізняється.

Наприклад, Довідник ПРООН «Про найкращі місцеві практики для вирішення проблем внутрішнього переселення в Україні»²³ складається з 27 успішних тематичних досліджень щодо ВПО та приймаючих спільнот по всій Україні. Ці дослідження можна розділити на 4 групи: **(1) запровадження нових послуг та підходів до роботи з ВПО та приймаючими спільнотами** (кейс менеджмент для уразливих ВПО, єдиний офіс для надання соціальних послуг ВПО та членам приймаючих спільнот; психосоціальна допомога ВПО та членам приймаючих спільнот; правова допомога; хоспісні лінії для ВПО похилого віку та уразливих членів приймаючих спільнот; навчання інформаційним технологіям для ВПО); **(2) підтримка традиційної зайнятості та самозайнятості ВПО** (співпраця неурядових організацій з державними службами зайнятості для пошуку роботи для ВПО; система початкової допомоги новим підприємствам для ВПО та ветеранів нинішнього конфлікту (надалі – «ветерани АТО»); тренінги з розвитку бізнесу для ВПО; наставництво для стартапів ВПО; створення ділових суспільств, що складаються з ВПО та місцевих жителів); **(3) пропаганда соціальної єдності та побудови громади** (соціальний театр для ВПО та ветеранів АТО; загальноміські фестивалі; арт-терапія та талант-шоу для дітей; створення молодіжних клубів, де молоді ВПО можуть спілкуватися з членами приймаючих спільнот; живі бібліотеки, фотовиставки тощо); **(4) ефективні інструменти для інформування ВПО про проблеми громадського життя, місцеві програми, послуги та можливості** (залучення неурядових організацій ВПО та органів місцевого самоврядування для проектів із залучення коштів; тренінги для матерів-одиначок з числа ВПО та приймаючих спільнот; тренінги для ВПО та місцевих органів про права ВПО, координація допомоги ВПО).

Визначення поняття соціальної інтеграції ВПО, та класифікація підходів, надані Фондом Мотта, здебільшого не властиве програмам інтеграції в Україні. Це частково пояснюється тим, що більшість місцевих неурядових організацій або

працівників МНУО на місцях мають глибоке розуміння місцевого контексту, але не знають про міжнародні стандарти, а також про найкращі практики та методологію інтеграції ВПО, тому що вони розпочали роботу в гуманітарному секторі або у секторі розвитку лише після гуманітарної кризи в Україні. Це також підтверджують представники «Форуму НДО в Україні», який координує діяльність, спрямовану на просування проекту «Сфера»: Гуманітарна хартія та Мінімальні стандарти гуманітарного реагування – знання міжнародних стандартів є низьким, і протягом останніх трьох років програмування було переважно інтуїтивним, а не за стандартами. Однак приклади з усіх трьох визначень Фонду Мотта можуть бути знайдені в різних регіонах України. Внаслідок відсутності централізованої бази даних про соціальну інтеграцію та проекти стосовно ВПО, навряд чи можливо оцінити, який саме підхід матиме перевагу в Україні. Ця задача виглядає ще більш складною через те, що місцева влада співпрацює із зацікавленими сторонами багатьма різними способами, з метою реалізувати проекти, пов'язані з ВПО та постраждалими від конфлікту населенням, без конкретного бачення способів залучення ВПО до конкретної місцевої громади. Рекомендується відрізнити соціальну інтеграцію ВПО залежно від регіональних особливостей.

Висновки індексу «SCORE» стосовно питань ВПО свідчать про те, що труднощі успішної інтеграції є більшими у регіонах, віддалених від зони конфлікту в східній Україні. Крім того, дані «SCORE» показують, що ВПО, які переїхали до областей далі зі сходу, наприклад у Київську чи Одеську, більше зацікавлені в тому, щоб залишитися там назавжди навіть після закінчення конфлікту. Отже, труднощі і відповідальність за забезпечення успішної інтеграції ВПО в областях, інших за східні, стають ще більш актуальними. Для сприяння успішній інтеграції ВПО в Одесі, Києві та інших регіонах, де проблеми є очевидними, важливо звернути увагу на основні відмінності в ціннісному орієнтуванні між ВПО та приймаючими спільнотами²⁴.

Також дуже часто програми соціальної інтеграції, що реалізуються в Україні, використовують одночасно декілька підходів, з метою більш ефективного і швидкого досягнення поставлених цілей. Нижче наведені приклади проектів соціальної інтеграції, які, в в тому числі містять підходи, визначені Фондом Мотта.

²² Елізабет Ферріс, Катерина Мороз, Олена Виноградова, Сулейман Мамутов: Недостатній початок: відповіді уряду України на внутрішньо переміщених осіб (звіт, доступний за адресою: <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Ukrainian-Govt-Responses-to-Internal-Displacement-May-2015.pdf> , останній доступ 12 липня 2017 року). Довідник ПРООН «Про найкращі місцеві практики для вирішення проблем внутрішнього переселення в Україні»

²³ https://issuu.com/undpukraine/docs/_c13ffa805c8a8e (доступний лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року).

²⁴ Індекс соціальної єдності та примирення (SCORE). Виконавчий посібник з питань внутрішньо переміщених осіб (ВПО) http://www.scoreforpeace.org/files/year/exec_sum/31/SCORE%20Ukraine%20Executive%20Briefs%20ENG%20%20UKR.pdf (останній доступ 12 липня 2017 року).

ПОЄДНАННЯ МІСЦЕВИХ МЕШКАНЦІВ ТА ВПО ШЛЯХОМ РЕГУЛЯРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Ініціативи спільної участі БФ «Право на захист» об'єднують ВПО та місцеві громади шляхом надання можливостей для взаємодії та побудови стосунків у вигляді допомоги ініціативам, що народилися із спільних потреб ВПО та місцевих жителів. БФ «Право на захист» надає допомогу проектам ВПО та приймаючих громада у вигляді технічної, фінансової та адміністративної експертизи і допомоги. Наприклад, з 5975 грн від БФ «Право на захист», Леся, ВПО з Макіївки, Донецької області, організувала чотирьох компонентну програму екологічної обізнаності в Івано-Франківську для 25 дітей ВПО та місцевих жителів віком від 5 до 13 років. Курс переріс в мистецький проект, що став соціальною платформою для ВПО, що хотіли проявити свої таланти. Діти, що приймали участь у проекті стали друзями та створили серію еко-постерів настільки гарної якості, що їх дозволили розмістити на білбордах по усьому Івано-Франківську. Більше прикладів проекту Ініціативи спільної участі БФ «Право на захист» буде наведено у наступній секції.

Проект «Гра у нас» було реалізовано командою та волонтерами Львівської міської організації «Християнська асоціація УМСА» спільно з Західно-українським Центром мережі «Крим SOS» та акторами Львівського академічного театру імені Леся Курбаса на безоплатній основі. Вистава

відбувається у форматі театрального перфомансу, де кожен з учасників метафорично описує власну історію. Усі ці історії формують один єдиний творчий конгломерат, який асоціативно демонструє проблематику взаємодії ВПО, ветеранів АТО та місцевих жителів. Вистава за участі ВПО (10 осіб) та львів'ян (10 осіб) тричі була поставлена на сцені Львівського академічного театру імені Леся Курбаса у вересні-листопаді 2016 року, а також тричі у 2015 році. 40 родин ВПО та місцевих жителів виступили на сцені зі своїми історіями переселення, війни та волонтерства. Завдяки проекту «Гра в нас» ВПО отримали реальні та довготривалі механізми інтеграції до місцевої громади. Зокрема, одна з учасниць проекту створила свій театр «Domus», у якому ВПО та львів'яни продовжують створювати нові вистави. Під час індивідуальних глибинних інтерв'ю учасники проекту ВПО говорили про те, що в них нарешті з'явилися друзі. Окрім того, вони зав'язали довірливі стосунки з акторами театру Леся Курбаса. Значна кількість ВПО, які взяли участь у проекті повідомили, що тепер їх почали запрошувати на родинні й традиційні українські свята і це допомагає їм краще зрозуміти українські традиції та культуру, чого вони не мали змоги пізнавати раніше.

НАДАННЯ МІСЦЕВИМ ЖИТЕЛЯМ МОЖЛИВОСТІ ОТРИМАТИ ВИГОДУ ВІД ВЗАЄМОДІЇ З ВПО

Представники малого та середнього бізнесу Донецької та Луганської областей (включаючи ВПО та місцеві бізнеси) з 21 по 24 березня зібралися на виставці «Схід-Експо 2017» - новій ініціативі, спрямованій на розвиток малого бізнесу в регіоні Донбасу. Форум був організований ПРООН завдяки фінансовій підтримці Посольства Великої Британії в Україні. Більше 100 підприємств брали участь у двох бізнес-виставках, які спочатку проходили як дводенні заходи у Краматорську, а потім у Северодонецьку. Власники малого бізнесу та менеджери з різних галузей представляють свої продукти та послуги, але вони також брали участь у неформальному спілкуванні та тренінгах по розвитку бізнесу. Вони також використали подію для визначення потенційних партнерів та пошуку нових клієнтів.

Через колективні дискусії, презентації та особливі заходи близько 4000 відвідувачів обох бізнес-виставок дізналися про історію успіху в бізнесі, інноваційні технології, розвиток інфраструктури бізнесу та можливості для розширення ринку в харчовій, світлотехнічній і хімічній промисловості. Провідні експерти з питань бізнесу та представники МО оприлюднили інформацію про поточні програми, сервіси та ресурси для підприємців у регіоні. «Схід-Експо 2017» була організована у партнерстві з Донецькою та Луганською обласними державними адміністраціями, Донецькою та Луганською торгово-промисловими палатами, а також Донецьким та Луганським агентствами регіонального розвитку²⁵.

²⁵ <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/pressreleases/2017/03/27/big-future-for-small-businesses-first-east-expo-2017-welcomes-100-business-and-4-000-visitors-in-conflict-affected-donbas0.html> (останній доступ 12 липня 2017 року).

СПРИЯННЯ ЗАЛУЧЕННЮ ВПО ДО СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ПРИЙМАЮЧОЇ СПІЛЬНОТИ

У рамках інформаційної кампанії українська громадська організація «КримSOS» та український інтернет-засіб масової інформації «Українська правда» реалізували фотопроєкт «12 історій, які ви повинні знати»²⁶. Фотопроєкт розповідає 12 вражаючих історій ВПО з Донбасу та Криму, які були опубліковані в ряді українських медіа-джерел, зокрема в «Українській правді»²⁷. Крім того, фотовиставка була представлена у різних регіонах України. У результаті її побачили тисячі українців. Більш того, на українському телебаченні «КримSOS» запустила два соціальні відеоролики, які підкреслюють розуміння та допомогу ВПО – «Почути серцем»²⁸ та «Зробіть крок вперед»²⁹. Також у межах проекту «Створення місця для загальнонаціональної координації та обміну інформацією з метою інтеграції переселенців»³⁰ «КримSOS» зібрав та розповсюдив набір історій успіху ВПО³¹. Документальний фільм «З нуля»³² розповідає історії людей, які були змушені залишити свої будинки, і не тільки знайшли силу відновити своє нормальне життя, але навіть розпочали свій бізнес з нуля у своїх нових місцях.

47,1% опитаних ВПО брали участь у проєктах, спрямованих на інтеграцію та залучення до суспільного життя, 90% з них стверджують, що після цих проєктів їхнє життя змінилося на краще.

Дослідження показують, що майже 47% експертів не змогли вказати, який конкретний підхід вони використовували у своєму минулому проєкті. Частково це можна пояснити низьким рівнем гуманітарного професіоналізму серед місцевих неурядових організацій та регіонального персоналу МНУО, а також через інтуїтивну розробку проєкту. Це також було підтверджено коротким інтерв'ю з представником Форуму НДО в Україні, який є контактною особою проєкту «Сфера» в Україні. У своїй діяльності та внутрішніх оцінках представник проєкту помічає, що рівень усвідомлення Мінімальних стандартів гуманітарного реагування, а також інших стандартів, які повинні сприяти швидкому відновленню та підтримці розвитку ВПО, є досить низьким.

Тим не менше, з тих експертів, які відповіли на запитання, 17% зазначили, що вони зосереджують увагу на об'єднанні місцевих жителів та ВПО через регулярну взаємодію, 23%

поєднують підхід повторної взаємодії із сприянням залученню ВПО до приймаючої спільноти; лише 4% зазначили, що вони поєднують усі три підходи, включаючи можливість отримання місцевими жителями користі від взаємодії з ВПО. Проте найбільш ефективний підхід, згаданий експертами під час співбесіди у відповідь на неструктуровані запитання, дозволяє місцевим жителям отримати користь від взаємодії з ВПО, навіть незважаючи на те, що спочатку цей підхід не був пріоритетним. Приклади успішних випадків будуть описані в наступному розділі.

УМОВИ ДЛЯ ІНТЕГРАЦІЇ ВПО В ПОТОЧНІ МІСЦЕВІ СПІЛЬНОТИ ЗА ТИПОМ ПОСЕЛЕННЯ, %

Примітка: Респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді
Джерело: Опитування ВПО віч-на-віч

²⁶ <http://krymsos.com/uk/projects/564ed3e01afb8/> (останній доступ 12 липня 2017 року).

²⁷ <http://www.pravda.com.ua/cdn/cd1/migrants/index.html> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року).

²⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=gXKDJaSsPnA> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року).

²⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=dmeK7b2ewhE> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року).

³⁰ <http://krymsos.com/uk/projects/55bf761893a70/> (останній доступ 12 липня 2017 року).

³¹ <http://krymsos.com/settlers/news/uspishni-istoriyi-pidpriyemtsivpereselentsiv-u-kikiyevi-fotoreportazh/> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року).

³² <https://www.youtube.com/watch?v=P-OpMiOeQmc> (останній доступ 12 липня 2017 року).

3. Що спрацювало? Звідки виник підхід? Якими були переваги для груп ВПО та місцевої приймаючої спільноти? Чи були успішні спроби розширити належні практики чи експерименти, які добре працювали? Які були основні показники прогресу та впливу в коротко- та довгостроковій перспективі? Яка оцінка була зроблена? Чи є підходи стабільними, крім початкових зусиль? Як спільнота подовжила їх впроваджувати?

У більшості випадків позитивний вплив від впровадження заходів залучення до суспільного життя вимірюється кількістю людей, які беруть участь у діяльності. Рідше відбуваються якісні опитування на початку та в кінці проектів, які використовуються для оцінки змін у поглядах ВПО та приймаючої спільноти відносно один одного. Крім того, методика, що використовується кожною організацією, значно відрізняється. Таким чином, навряд чи можливо вимірювати вплив всіх проектів на ВПО та членів приймаючої спільноти з точки зору масштабу їх залучення.

Найкращий спосіб оцінити позитивний вплив заходів залучення до суспільного життя – це оцінка загальноукраїнських опитувань ВПО, які проводяться МО та використовують прозору методологію та досвід роботи з переміщеним населенням в інших країнах.

Згідно з даними звіту НМС, житло було названо найважливішою умовою інтеграції ВПО у містах (81% та 72% відповідно). У селах ця проблема ще гостріше (82%). Додаткові чинники, пов'язані з успішною інтеграцією ВПО, – це регулярний дохід (67% у містах, 61% у містах та 63% в селах), зайнятість (47% у містах, 53% у містах та 57% в селах), доступ до державних послуг (35%, 29%, 43% відповідно), наявність сім'ї та друзів (32%, 28% та 38% відповідно), підтримка місцевої спільноти (25%, 36% та 26% відповідно), легкий доступ до документації (13%, 23% та 21% відповідно), можливість голосувати на місцевих виборах (9%, 7% та 1% відповідно).³³ Звіт НМС за квітень 2017 року показав, що більше половини (58%) респондентів заявили, що право голосу на місцевих виборах є важливим³⁴. Хоча звіт НМС за червень 2017 року показав, що реалізація їх права голосувати та можливість голосувати на виборах визнали важливим 45% ВПО, однак 50% сказали, що це не має значення.³⁵

Під час проведення телефонного опитування НМС 8% респондентів були ідентифіковані як ВПО, які повернулися до ТНКД. Респонденти, що повернулися, повідомили, що у своєму місці переміщення вони не могли досягнути рівня життя, який вони мали до початку конфлікту; грошей вистачало лише на основні потреби.

Загалом доповідь³⁶ показує, що лише 23% ВПО вважають, що їм потрібна додаткова підтримка спільноти для інтеграції, 12,3% респондентів-ВПО заявили, що соціальне середовище є чинником їхньої інтеграції.

Публікації, засновані на фокус-групах, вказують на те, що позитивні приклади залучення ВПО до приймаючої спільноти можуть охоплювати дуже різні види діяльності. Наприклад:³⁷

- виступи на концертах, танцювальні змагання, участь дітей у спортивних клубах та змаганнях. Наприклад, у селі Донець у Харківській області приймаюча спільнота мала нагоду співпрацювати з талановитим ВПО, який працює композитором у місцевому будинку культури;
- більшість сімей з маленькими дітьми інтегруються в громаду швидше. Цікаво, що швидше за всіх в громаді адаптуються діти: діти ВПО та представників приймаючої спільноти проводять свій час разом;
- переваги інтеграційного процесу доповнюються тим фактом, що школи надають приймаючим студентам освітню роботу разом з новоприбулими;
- іншим прикладом співпраці між місцевим населенням та ВПО є діяльність, яка об'єднує їх: спільне навчання в тренажерному залі, посадка дерев, створення взаємних громадських приміщень, тобто успішні спільні заходи, в тому числі соціальні, економічні та культурні;
- допомога один одному у пошуку роботи;
- надання допомоги уразливим ВПО;
- надання практичної інтерактивної допомоги ВПО. У місті Чугуїв Харківської області було проведено міські екскурсії для ВПО. У місті облаштовано спеціальний склад, куди місцеві жителі можуть привезти їжу, одяг та взуття для ВПО;
- безкоштовні курси юридичної англійської мови та інформаційних технологій для ВПО, що проводяться місцевим населенням;
- психосоціальна допомога ВПО та членам місцевої спільноти.

³³ Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Червень 2017 року

http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_june_2017_eng_screen_2.pdf (останній доступ 12 серпня 2017 року).

³⁴ Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Квітень 2017 р. <http://reliefweb.int/report/ukraine/national-monitoring-system-report-situation-internally-displaced-persons-april-2017> (останній доступ 12 липня 2017 року).

³⁵ Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Червень 2017 року

http://www.iom.org.ua/sites/default/files/nms_report_june_2017_eng_screen_2.pdf (останній доступ 12 серпня 2017 року).

³⁶ З того самого джерела.

³⁷ Філяк М.С., Завадовська Ю.І. Порівняльний аналіз стану соціально-економічної адаптації переселенців у приймаючих громадах, Науковий вісник Ужгородського національного університету, випуск 8, ч.1 • 2016. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Nvuumevcg_2016_8\(1\)_19](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Nvuumevcg_2016_8(1)_19) (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 липня 2017 року).

Найбільш успішні проекти БФ «Право на захист» мали дві важливі складові:

1. Поточний моніторинг для визначення потенційних ініціатив ВПО, яким надавалася фінансова та технічна підтримка;
2. Зосередження уваги на трудовому потенціалі ВПО для надання послуг приймаючим спільнотам.

Наприклад, у селищі Комсомольському Харківської області ВПО організувала «Клуб здоров'я» для ВПО-пенсіонерів. Вона погодилася вести безкоштовні лекції про належне харчування. Місцевий Центр культурного розвитку забезпечив простір, але не вистачало килимів для фітнесу та йоги. БФ «Право на захист» придбав 40 килимів для центру через програму ініціативи участі спільноти (надалі – «ПІУС»). Центр став популярним серед приймаючої спільноти. На цей момент ВПО відкриває другий «Клуб здоров'я» для пенсіонерів, які є ВПО та з приймаючої спільноти в районному центрі Зміїв.

У місті Балаклія Харківської області молоді ВПО співпрацювали з місцевими органами влади та відкрили майстерню з ремонту одягу в одній кімнаті приміщення та дитячу кімнату у другій кімнаті. Проект БФ «Право на захист» не мав ресурсів для придбання швейної машини для ВПО, але замість цього вони придбала всі необхідні матеріали для ремонту одягу, які були потрібні майстерні (гудзики, тканини, голки тощо). Майстерня з ремонту та дитяча кімната все ще працюють і навіть заробляють гроші, надаючи послуги приймаючій спільноті.

Що стосується кейс менеджменту для уразливих ВПО у Запоріжжі, яке розпочалося завдяки благодійному проекту неурядової організації «Сподівання», - через рік вона стала надійним партнером місцевих служб соціального захисту та є невід'ємною частиною міського механізму звернення за соціальним захистом. Театральний проект з інтеграції ВПО та ветеранів АТО розпочався як ініціатива Львівського міського театру та двох місцевих неурядових організацій, який розпочинався як серія занять з акторського мистецтва. На їхніх психотерапевтичних заняттях використовується унікальний метод участі людей, котрі зазнали впливу конфліктів, як акторів перед місцевою аудиторією, яка мимоволі починає співпереживати грі героя. Завдяки співпраці Луганського обласного центру зайнятості з представниками МО та неурядовими організаціями протягом 2015 – 2016 рр. було знайдено робочі місця для 1350 ВПО та збільшено кількість звернень ВПО до Центру зайнятості до 3769 людей³⁸.

Фахівці різних організацій повідомляють, що їх спроби оцінити успіх кожної програми, крім вимірювання показників, зазначених в угоді про надання гранту, є досить інтуїтивними. Проте цей інтуїтивний підхід у багатьох випадках показує, що позитивна дискримінація ВПО не працює належним чином у приймаючих спільнотах і має стигматичний ефект.

З урахуванням досвіду неурядової організації «Центр зайнятості вільних людей» (надалі – «ЦЗВЛ») пропонується уникати згадування про особливу увагу до ВПО. Майже рік представники організації проводять тренінги та інтенсивні програми з розвитку підприємницьких навичок для широкого кола цільових груп. Людям пропонується не згадувати про свій статус (ВПО, ветеран АТО, мати-одиначка, дружина ветерана АТО тощо), коли вони представляють себе. Таким чином, люди встановлюють контакти та дружні стосунки «з людьми, а не з членами уразливої групи». Співробітники ЦЗВЛ зазначають, що, перевіряючи учасників програми через три місяці після її закінчення, вони помічають, що люди, які використовують свій статус як важливий компонент своєї особистості, зазвичай мають проблеми з інтеграцією та залученням до суспільного життя. І навпаки, люди, які не згадують про свій статус, досягають успіху, інтегруються швидше і позитивно вражають своїх сусідів, коли ті нарешті дізнаються, що вони спілкуються з ВПО або ветеранами АТО.

ЦЗВЛ також повідомив, що 50% ВПО, які пройшли навчання за програмами з підвищення «бізнес-навичок», продовжують шукати можливості для працевлаштування та часто знаходять роботу. Зазвичай вони знаходять кращі вакансії, ніж раніше, оскільки бізнес-мислення дозволяє їм бачити більшу картину та брати на себе роль середнього або навіть топ-менеджера.

Багато експертів відзначають, що програми розвитку бізнесу були досить успішними з точки зору залучення до суспільного життя. Особливо невеликі гранти, ініційовані МОМ в регіонах. Найуспішнішими випадками співпраці були ті, де ВПО розпочали надання послуг, до яких місцева спільнота не мала доступу раніше, або де ВПО створюють підприємства та надають робочі місця для місцевих жителів.

Відповідно до досвіду неурядової організації «Людина в біді», важливо забезпечувати баланс між ВПО та приймаючими спільнотами. 20-30% таких грантів мають отримувати місцеві жителі, щоб уникнути стигматизації та негативного сприйняття.

Міжнародний медичний корпус (надалі – «ММК») має програми залучення до суспільного життя, орієнтовані на професійну психосоціальну підтримку. Він підтримує центри психосоціальної підтримки в Бахмуті та Дружківці, а також програму на радіо «Громадське», спрямовану на обговорення життєво важливих проблем, що стоять перед постраждалим населенням. ММК повідомляє, що тренінги з громадського активізму створюють зміни у самосприйнятті ВПО та показують їм, що їхня активність дозволяє їм відчувати, що вони потрібні в їхньому нинішньому місці поселення, і допомагає їм припинити зосереджуватися на «кращих часах» до переміщення.

³⁸ Довідник ПРООН «Про найкращі місцеві практики для вирішення проблем внутрішнього переселення в Україні»

4. Хто ініціював процес залучення до суспільного життя у кожному випадку? Якою була роль організацій громадянського суспільства? Якою була роль місцевої влади? Хто були іншими ключовими зацікавленими сторонами в успішних підходах соціальної інтеграції? Хто має важливе значення для залучення до цієї роботи?

Проаналізовані історії успішного залучення до суспільного життя показують, що в більшості випадків успішні справи розпочинаються на місцевому рівні. Або неурядові організації ВПО, або місцеві неурядові організації ініціюють діяльність, спрямовану на вирішення специфічних проблем щодо соціальної інтеграції (будь то традиційна зайнятість, самозайнятість, професійні тренінги для ВПО, психосоціальна допомога для тих, хто постраждав від конфлікту, допомога найбільш уразливим ВПО або спільне проведення дозвілля ВПО та членів приймаючих спільнот). В успішних випадках характерні спроби отримати підтримку від донорських організацій. З фінансуванням проекти неурядових організацій, як правило, ростуть, а неурядові організації формують свою спроможність у сфері залучення ВПО до суспільного життя. При припиненні донорської підтримки лише найуспішніші проекти, як правило, продовжують свою діяльність: вони отримують підтримку від місцевої влади, отримують кошти, монетизують свою діяльність або продовжують працювати на добровільній основі.

Опитані експерти відзначають, що в більшості випадків місцеві неурядові організації самостійно ініціюють проекти. Іноді ідеї проектів спершу координуються між благодійниками та неурядовими організаціями.

Виключним випадком для України є місто Вінниця та Вінницька область (близько 12 500 ВПО). Радник з питань ВПО у Вінницькій області підтверджує, що співпраця між місцевими органами влади та громадянським суспільством не є типовою для України. З самого початку місцева влада обрала політику «дестигматизації». ВПО тут зазвичай називають «новими жителями Вінниці» (надалі – «нові вінничани»), немає окремих документів чи стратегій, які стосуються ВПО в області, проблеми ВПО включені в усі існуючі стратегії та політики. Місцева адміністрація завжди прагне підтримувати неурядові організації у своїй роботі, зазвичай забезпечує місця для зустрічей, тренінгів та конференцій, делегує своїх представників на заходи за запитом неурядових організацій та надає гранти на організаційну підтримку місцевих неурядових організацій. Наприклад, таким грантом покриваються витрати на утримання офісу, витрати на зв'язок та канцелярські приладдя неурядової організації «Спільна справа» (неурядова організація, створена ВПО).

ІНІЦІАТОР ПРОЕКТУ ЗАЛУЧЕННЯ ДО УЧАСТІ У СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ

Під час візиту до Вінниці науково-дослідна група мала можливість взяти участь у підсумковому засіданні в рамках навчального візиту територіальних громад Донецької та Луганської областей до Вінниці, яке було організовано в рамках програми ПРООН з метою пропаганди найкращих практик місцевого розвитку. Серед найкращих прикладів інтеграції ВПО у Вінниці є підприємці, які отримали підтримку від МОМ для стимулювання розвитку мікро-бізнесу. У рамках цих програм було створено близько 250 мікропідприємств ВПО, і всі вони надають можливості для працевлаштування місцевих жителів. Місцеві ВПО постійно отримують дзвінки від ВПО з інших регіонів, які зацікавлені в можливості переїхати до Вінниці.

Одна із присутніх на зустрічі у Вінниці сказала: «Моє життя ніколи не було б таким повним і яскравим, якби я продовжувала жити в Донецьку. Тут я стала соціально активною. Моє життя тут, у Вінниці. За ці три роки навіть моя мама (яка і досі живе на окупованій території) перестала питати, коли я повернуся. Зараз вона регулярно відвідує мене і ми навіть проводимо свята у Львові».

Також є приклади міст Біла Церква, Ірпінь (Київська область), Кам'янець-Подільський (Хмельницька область), де ВПО стали осередком суспільного активізму і, таким чином, ламають стереотипи щодо ВПО.

5 Що не спрацювало? Якими були основні обмеження та проблеми, пов'язані з залучення ВПО до суспільного життя? Як ці проблеми можуть розвиватися в майбутньому?

За даними Офісу ООН з координації гуманітарних питань³⁹, основними труднощами успішної реалізації проектів щодо соціальної інтеграції ВПО є:

³⁹ План гуманітарного реагування. Підсумковий звіт. Січень-грудень 2016 р., сторінка 10 <http://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-2016-humanitarian-response-plan-hrp-end-year-report-january-december-2016> (останній доступ 12 липня 2017 року).

- поточний конфлікт, що триває вже четвертий рік без наявності жодного політичного рішення. У цьому контексті вимагаються узгоджені та стійкі гуманітарні та відновлювальні заходи для забезпечення плавного переходу до довгострокового розвитку;
- постійні вимоги реагувати на існуючі та виникаючі гуманітарні потреби в умовах дуже активного конфлікту та недофінансування негуманітарних партнерів для використання наявних ресурсів з метою задоволення негайних гуманітарних потреб, що, в свою чергу, поставило під загрозу інвестиції для підвищення рівня стійкості та надання послуг;
- відсутність участі зацікавлених сторін та негнучкі і непристосовані інструменти гуманітарної діяльності;
- наявний ризик того, що тимчасові рішення довготермінових проблем, таких як надзвичайні засоби до існування та розподіл грошових коштів, можуть сприяти розвитку залежності від них та підірвати стійкість ВПО та їхню здатність до самозабезпечення;
- відсутність комплексної стратегії відновлення та розвитку, спрямованої на боротьбу з безробіттям та нестабільною місцевою економікою;
- виникаюча потреба привернути увагу до забезпечення середньострокових можливостей працевлаштування та підтримки уряду України у розробці політики, спрямованої на стимулювання місцевої економіки та забезпечення інтеграції ВПО на ринку праці та громади.

Виклики щодо залучення ВПО до суспільного життя також можуть бути пов'язані з:

- низьким рівнем поінформованості серед ВПО про регіональні чи національні програми підтримки ВПО у своїй спільноті – 63,9% опитаних ВПО не знають про наявність таких програм⁴⁰;
- ситуативний характер співпраці між зацікавленими сторонами та мінімальні консультації з ВПО⁴¹;
- відсутність можливості голосувати на місцевих виборах;
- погана координація діяльності, пов'язаної з соціальною інтеграцією постраждалого населення.

Значна частина вищезгаданих питань може бути вирішена на центральному рівні Парламентом та Урядом України шляхом прийняття відповідних політичних документів та розроблення ефективних механізмів координації

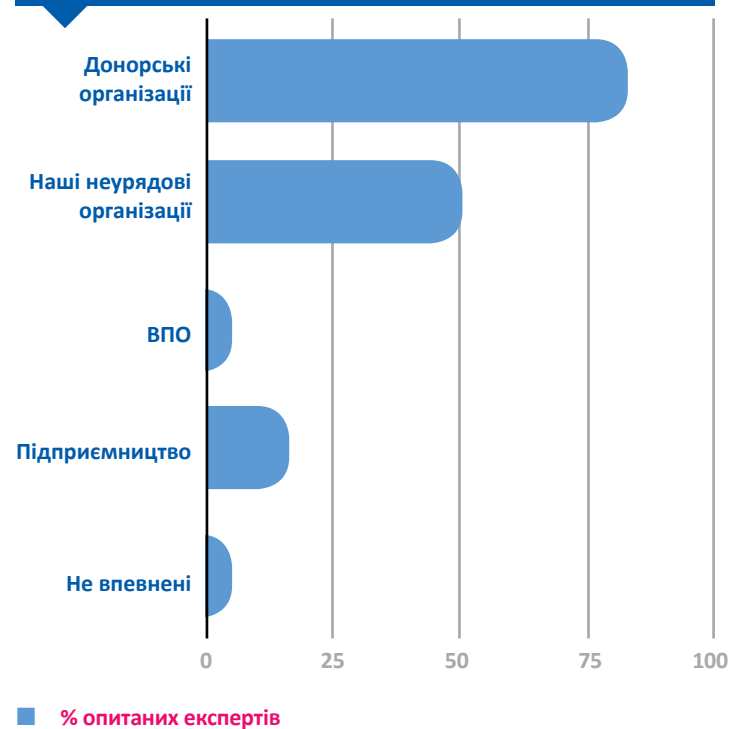
та моніторингу, які б дозволяли всім зацікавленим сторонам об'єднатись та працювати послідовно з точки зору подолання наслідків конфлікту в Україні. Таким чином, суттєвою потребою є пропаганда та сприяння необхідності встановлення довгострокової політики щодо ВПО на центральному рівні. Така національна пропаганда повинна бути підтримана місцевими ініціативами, щоб забезпечити докази в потребі ВПО та приймаючих спільнот.

6. Звідки надходять ресурси для успішних зусиль? Якою була роль приватного фінансування на відміну від фінансування місцевими та центральними органами влади та іншими масштабними фондами (наприклад, ЄС)?

Здатність гуманітарних партнерів реагувати на гуманітарні потреби суттєво ускладнюється браком фінансування, на додачу до багаторівневих завдань, які включають зменшення гуманітарного простору та небезпеки. Із запитаних 214 мільйонів доларів План гуманітарного реагування на 2017 рік отримав лише 44,2 мільйона доларів США (20 відсотків).⁴²

Таблиця в Додатку 1 показує ресурси, які використовуються для подолання наслідків конфлікту для проектів, які допомагають ВПО та постраждалому від конфлікту населенню України.

ФІНАНСОВІ ДЖЕРЕЛА ПРОЕКТІВ З ЗАЛУЧЕННЯ ДО УЧАСТІ В СУСПІЛЬНОМУ ЖИТТІ, %

⁴⁰ Національна система моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Квітень 2017 року, сторінка 11 <http://reliefweb.int/report/ukraine/national-monitoring-system-report-situation-internally-displaced-persons-april-2017> (останній доступ 12 липня 2017 року).

⁴¹ <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/operations/projects/recovery-and-peacebuilding/restoration-and-conciliation-eu.html> (останній доступ 12 липня 2017 року).

⁴² Український гуманітарний огляд. Аналіз потреб та відповідей (січень-травень 2017 року)

<http://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-overview-needs-and-response-analysis-january-may-2017> (останній доступ 12 липня 2017 року) та Службою відстеження фінансування https://fts.unocha.org/countries/234/donors/2017?order=total_funding&sort=desc (останній доступ 12 липня 2017 року).

Таким чином, найбільшим донором є ЄС (27% загального фінансування на 2017 рік); уряди США та Німеччини пожертвували майже 17% загального фінансування. Приватне фінансування складає близько 1% загальних пожертвувань.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»⁴³ в 2017 році Україна виділила 3,3 млрд гривень для вирішення проблем ВПО (близько 127 млн доларів США), у тому числі 3,26 млрд гривень на соціальні виплати ВПО, 20 млн гривень для сприяння зайнятості ВПО та 25 млн гривень для обслуговування МТОТ. Інші витрати на ВПО не передбачені в Державному бюджеті України на 2017 рік.

Опитані експерти відзначають, що в більшості випадків (83,3%) фінансова допомога надходить від донорів, у 50% випадків організації сплачують щонайменше частину проекту, а в 16,7% випадків фінансування було надано бізнесом.

7. Чи було поширено досвід через звіти, презентації, мережі колег та інше?

Зазвичай звіти про виконання проекту підготовлюють та розподіляють між зацікавленими сторонами. Як правило, відкриті звіти публікуються на веб-сайтах неурядових організацій та розповсюджуються електронною поштою та на публічних заходах.

Наприклад: <http://vpl.com.ua/uk/>, <http://crimea-diaspora.org/>, <http://vostok-sos.org/>.

Найбільш інформативними міжнародними веб-ресурсами для України є: «Гуманітарне реагування» (<https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine>) та «РеліфВеб» (ReliefWeb) (<http://reliefweb.int/>).

Відповідні донорські організації зазвичай публікують звіти на своїх веб-сайтах. Наприклад: ПРООН в Україні за адресою: <http://www.ua.undp.org/>, УВКБ ООН в Україні: <http://unhcr.org.ua/>.

Широка мережа, створена системою кластерів ООН, також використовується для накопичення та поширення інформації. Наприклад: Кластер захисту ООН в Україні: <http://www.globalprotectioncluster.org/en/field-support/field-protection-clusters/countries/ukraine.html>

Публічні заходи також слугують платформою для обміну досвідом успішної практики інтеграції ВПО. Наприклад, 25 квітня 2017 року в Києві за підтримки Проекту Ради Європи «Посилення захисту прав внутрішньо переміщених осіб в Україні» було організовано Національну конференцію «Захист прав внутрішньо переміщених осіб: засади інтеграційної політики та регіонального реагування» в рамках Плану дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки та за підтримки неурядової організації з надання послуг підтримки стабілізації⁴⁴.

74,1% опитаних експертів повідомили, що вони збирають історії успіху, 61,5% вказали, що вони поділилися цією історією успіху з широкою громадськістю через презентації, а також через соціальні та традиційні ЗМІ.

⁴³ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (доступно лише українською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

⁴⁴ http://www.coe.int/en/web/kyiv/idps/-/asset_publisher/apxzANo4kCFp/content/national-conference-protection-of-human-rights-of-internally-displaced-persons-integration-policy-on-national-and-regional-levels-was-organised-on-a-1?inheritRedirect=false&redirect=http%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Fen%2Fweb%2Fkyiv%2Fidps%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_apxzANo4kCFp%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-3%26p_p_col_count%3D1 (останній доступ 12 липня 2017 року).

ВИСНОВКИ

Дослідження, проведені в рамках проекту, однозначно показують, що Уряд України не має чіткого системного розуміння того, що таке «соціальна інтеграція ВПО». Відсутність відповідного поняття в українському законодавстві, а також політичне небажання (1) створити достатні правові рамки для інтеграції ВПО і (2) взяти на себе провідну роль у запровадженні міжнародних стандартів призвело до прийняття некоординованих рішень на регіональному рівні різними зацікавленими особами. Крім того, відсутність координації, спрямованої з центрального рівня, створила підстави для безлічі різних ініціатив неурядових діячів, які, за умови впровадження міжнародних стандартів та спроб відповідати добре продуманим загальнодержавним цілям політики, могли б мати позитивний ефект і покращити соціальну інтеграцію ВПО по всій країні. Але в українських реаліях такі рамки дій призвели до створення багатьох проектів, реалізацію і вплив яких неможливо виміряти значущим чином.

З іншого боку, під час вживання заходів, українська влада часто нехтує досвідом місцевих неурядових організацій, які працюють з ВПО. Це, в свою чергу, призводить до прийняття національних стратегій та політик, які далекі від реальних потреб ВПО та постраждалого від конфлікту населення.

У зв'язку з цим разом із урядовими зусиллями у сфері інтеграції ВПО потрібно:

- брати до уваги міжнародні стандарти інтеграції ВПО, найкращі світові практики у плані формування політики, а також результати роботи неурядових організацій, особливо тих, до складу яких входять власне ВПО;
- проводити широкі консультації з цільовими бенефіціарами перед прийняттям рішень;
- брати активну участь у координації діяльності, пов'язаної з соціальною інтеграцією ВПО, яка реалізується неурядовими організаціями.

За результатами досліджень на місцях, близько половини ВПО відчувають себе достатньо інтегрованими до місцевих громад. Основними умовами інтеграції відповідно до ВПО є житло, стабільний дохід та постійна зайнятість, а також можливості розвитку дитини.

Згідно з опитуванням НМС, з географічної точки зору, ВПО, які перебувають у першій географічній зоні (Донецька та Луганська області – контрольовані державою території) є найменш інтегрованими, а у п'ятій зоні (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька області) – найбільш інтегрованими. Також ВПО у великих містах були менш інтегрованими, ніж у невеликих містах чи сільських районах.

Серед 8 областей, проаналізованих у контексті цього дослідження, найкращі приклади успішної інтеграції ВПО були пов'язані з розвитком мікро-бізнесу та спільнот, зокрема приклади, коли ВПО стали ресурсом для розвитку їх приймаючих спільнот. Але перед тим, як розпочати програму подібного типу, ми пропонуємо провести окреме дослідження про вплив ВПО на економічний розвиток приймаючих спільнот та вивчити проблеми ринкової конкуренції (1) серед ВПО та місцевих жителів та (2) серед самих ВПО в областях з великим представництвом програм розвитку МСП (у Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій областях).

На підставі проведених досліджень ми вважаємо, що найбільш ефективний підхід, який раніше не використовувався досить широко і який є своєчасним – це *надання місцевим жителям можливості отримати вигоду від взаємодії з ВПО* і що подальші заходи, спрямовані на залучення ВПО до суспільного життя повинні передбачати:

1. Інформаційно-пропагандистську діяльність – широкомасштабні національні та міжнародні кампанії з інформаційно-пропагандистської діяльності для підтримки прав ВПО. Поліпшення, прийняття та належне впровадження довгострокового законодавства та політики на центральному та регіональному рівнях задля забезпечення відповідності української правової системи міжнародним стандартам та використання найкращої практики інтеграції ВПО, включаючи надання права голосу на місцевих виборах;
2. Дестигматизацію – припинити робити наголос на тому, що програми призначені для ВПО, а замість цього залучати приймаючу спільноту до участі (20-30%, як це передбачено Мінімальними стандартами гуманітарного реагування);
3. Економічну інтеграцію – надання підтримки: 1) ВПО, які створюють робочі місця та послуги для приймаючих спільнот; 2) місцевим мешканцям, які працевлаштовують ВПО; та 3) залучати уряд та великі підприємства до створення можливостей для існування ВПО;
4. Громадянське залучення – забезпечення програм підготовки з громадянського та міського активізму, підтримка громадських ініціатив, спрямована на місцевий розвиток, і керування ними ВПО або спільними групами, які складаються з ВПО та місцевих жителів;
5. Захист та розвиток дітей – з огляду на те, що діти інтегруються швидше та легше, особливо якщо вони не стигматизовані. Пропонується, щоб програми інтеграції включали розвиток дитини як інструмент соціальної інтеграції їхніх батьків шляхом регулярної взаємодії з місцевими родинами.

Додаток 1. Фінансування надано Україні для подолання наслідків конфлікту

Донорська організація	Фінансування в доларах США	Донорська організація	Фінансування в доларах США
Загальний обсяг доступного фінансування на 2017 рік станом на 12 липня⁴⁵	72 950 744		
Департамент гуманітарної допомоги та цивільної оборони Європейської Комісії	19 258 589	Не визначені	720 368
США	12 838 200	Європейська комісія	638 004
Німеччина	12 228 343	Норвегія	611 162
Канада	5 045 330	Національний комітет ЮНІСЕФ/Німеччина	483 008
Глобальний фонд боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією	4 302 720	Франція	396 175
Швеція	3 906 179	Естонія	294 056
Світова продовольча програма	3 195 549	Фонд Народонаселення ООН	142 155
Швейцарія	2 646 132	Люксембург	134 264
Японія	2 282 226	Білорусь	63 314
Австрія	1 119 820	Словенія	58 698
Фінляндія	954 401	Литва	42 689
Італія	793 651	Національний комітет ЮНІСЕФ/Словаччина	21 716
Приватні (приватні особи та організації)	773 995		

Додаток 2. Загальні рекомендації щодо застосування українського законодавства

Відповідно до статті 75 Конституції України⁴⁶ Парламент (Верховна Рада) є єдиним законодавчим органом, який має повноваження видавати закони в Україні. Відповідно до статті 116 Конституції КМУ забезпечує виконання Конституції, законів, указів Президента та вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод громадян. Стаття 117 Конституції також передбачає, що постанови та розпорядження, видані КМУ в межах своєї компетенції, є обов'язковими до виконання. Це означає, що закони України (які можуть бути прийняті лише Парламентом) є актами найвищої юридичної сили. У статті 119 Конституції зазначається, що місцеві державні адміністрації на своїх територіях забезпечують реалізацію національних та регіональних програм соціального, економічного та культурного розвитку, підготовки та впровадження відповідних обласних та районних бюджетів, взаємодію з органами місцевого самоврядування та реалізацію інших органів влади, що належать державі. Відповідно до статті 140 Конституції місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою у встановленому законом порядку як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їхні виконавчі органи. Районні та обласні ради є органами місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст. Відповідно до статті 143 Конституції територіальні громади села, селища та міста безпосередньо або через створені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що знаходиться у комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку та контролюють їхню реалізацію; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць та контролюють їхнє виконання; встановлюють місцеві податки та збори відповідно до законодавства; забезпечують проведення місцевих референдумів та впровадження їхніх результатів; вирішують інші питання місцевого значення, що належать до їхньої компетенції за законом.

⁴⁵ Служба відстеження фінансування https://fts.unocha.org/countries/234/donors/2017?order=total_funding&sort=desc (останній доступ 12 липня 2017 року).

⁴⁶ <http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/52> (переклад англійською мовою, останній доступ 12 червня 2017 року).

Додаток 3. Додаткові проаналізовані матеріали

- 1) Подолання перешкод на шляху розвитку бізнесу на Донбасі: огляд та рекомендації http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2016/07/21/-/_jcr_content/centerparsys/download/file.res/Barriers%20to%20Business%20in%20Donbas_EN.pdf
- 2) Більше 80 комерційних підприємств на Донеччині отримали підтримку від ПРООН на подальший розвиток <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2016/12/09/over-80-small-businesses-get-undp-support-to-grow-in-donetsk-region.html>
- 3) Молодь Східної України дізнається про те, як розпочати кар'єру в ІТ <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2016/12/19/young-people-from-east-ukraine-learn-how-to-start-a-career-in-it.html>
- 4) Як підтримати підприємців, постраждалих від конфлікту? Через краудфандинг! <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2017/01/18/how-to-support-entrepreneurs-affected-by-the-conflict-with-crowdfunding-.html>
- 5) Майбутнє Донбасу. Джихан СУЛТАНОГЛУ, заступник Генсека ООН, заступник голови Програми розвитку ООН. <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/ourperspective/ourperspectivearticles/2016/10/12/keeping-our-eyes-on-the-long-term-in-eastern-ukraine.html>
- 6) Україна: Гуманітарна допомога, відновлення й розвиток повинні йти пліч-о-пліч <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/ourperspective/ourperspectivearticles/2017/01/18/ukraine-humanitarian-assistance-recovery-and-development-need-to-go-hand-in-hand.html>
- 7) Відновлення управління та примирення на Донбасі: незавершена робота <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/pressreleases/2016/06/01/restoring-governance-and-reconciliation-in-donbas-a-work-in-progress.html>
- 8) Уряд Японії надає 13,64 млн. дол. США на підтримку людей і громад, постраждалих від конфлікту в східній Україні <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/pressreleases/2016/05/27/the-government-of-japan-provides-usd-13-64-million-to-support-people-and-communities-affected-by-the-conflict-in-eastern-ukraine.html>
- 9) ПРООН оголосила конкурс бізнес-грантів серед ВПО та місцевого населення Донецької і Луганської областей <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2016/07/19/--.html>
- 10) Подолання бар'єрів на шляху розвитку бізнесу на Донбасі: огляд ситуації та ключові рекомендації <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2016/07/21/--.html>
- 11) Розбудовуючи мир на принципах терпимості та солідарності <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2016/11/16/forging-peace-through-tolerance-and-solidarity.html>
- 12) «Ми потрібні #ОдинОдному»: Національна кампанія, спрямована на зміцнення діалогу та соціальної згуртованості в громадах України <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/articles/2016/11/23/-eachother-a-nationwide-campaign-for-social-inclusion-and-cohesion.html>
- 13) Аналіз динаміки конфліктів між ВПО та приймаючими громадами (українською мовою) http://www.radnyk.org/uploads/7/6/6/5/76650087/zvitmon_.pdf
- 14) Звіт за результатами всеукраїнського опитування внутрішньо переміщених осіб та мешканців приймаючих громад, серпень 2016 року http://www.kiis.com.ua/materials/pr/20160111_Shpiker-report/KIIS%20survey%20for%20Internews111.pdf
- 15) Ставлення українців до внутрішньо переміщених осіб з Донбасу та Криму. Резюме опитувань громадської думки. Квітень 2016 http://unhcr.org.ua/attachments/article/1605/Public%20Survey_36_ENG_www.pdf
- 16) Проект ПРОМІС представляє дослідження «Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах» <http://pleddg.org.ua/ua/2016/proekt-promis-predstavlyaie-doslidzhen/>
http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/IDP_REPORT_by_V.Smal_09.06.2016_Ukr.pdf
- 17) Бізнес-інкубатор для переселенців та учасників АТО «Новий відлік» <https://impacthub.odessa.ua/projects/novyj-otschet-2-0/>

Додаток 4. Список опитаних організацій

Організація	Місто	Область	Тип організації
НУО «Промінь змін»	Львів	Львівська	Місцева НУО
Управління праці та соціального захисту населення	Сокол	Львівська	Орган місцевої влади
«КримSOS»	Львів	Львівська	Місцева НУО
НУО Фонд розвитку	Львів	Львівська	Місцева НУО
«НеуDay», ТОВ	Львів	Львівська	Бізнес
УВКБ ООН	Дніпро	Дніпропетровська	Агентство ООН
НУО «Сила в єдності»	Дніпро	Дніпропетровська	Місцева НУО
Управління Пенсійного фонду	Дніпро	Дніпропетровська	Місьцеве відділення центрального органу влади
Управління праці та соціального захисту населення	Дніпро	Дніпропетровська	Орган місцевої влади
НУО «Крок з надією»	Дніпро	Дніпропетровська	Місцева НУО
Ощадбанк	Дніпро	Дніпропетровська	Державний банк
Благодійна організація «Карітас Кам'янське»	Кам'янське	Дніпропетровська	Місцева НУО
Державна служба у справах дітей та сім'ї	Чернігів	Чернігівська	Відділ державної служби
Обласний центр зайнятості	Чернігів	Чернігівська	Відділ державної служби
Чернігівський жіночий правозахисний центр	Чернігів	Чернігівська	Місцева НУО
Місцева адміністрація (заступник)	Чернігів	Чернігівська	Орган місцевої влади
Чернігівський громадський комітет захисту прав людини	Чернігів	Чернігівська	Місцева НУО
Міжнародний благодійний фонд «Доркас»	Харків	Харківська	МНУО
Управління праці та соціального захисту населення	Харків	Харківська	Орган місцевої влади
Благодійна організація «Благо»	Харків	Харківська	Місцева НУО
Міжнародний фонд «Відродження»	Харків	Харківська	МНУО
Благодійна організація «Карітас Харків»	Харків	Харківська	Місцева НУО
Благодійна організація «Станція Харків»	Харків	Харківська	Місцева НУО
Северодонецька молодіжна рада	Северодонецьк	Луганська	Місцева НУО
НУО «Восток-SOS»	Северодонецька	Луганська	Місцева НУО
«ХелпЕйдж Інтернешнл» (HelpAge International)	Северодонецьк	Луганська	МНУО
Управління праці та соціального захисту населення	Рубіжне	Луганська	Орган місцевої влади
Міжнародний комітет Червоного Хреста	Рубіжне	Луганська	МНУО
Центр надання безоплатної вторинної правової допомоги	Рубіжне	Луганська	Відділ державної служби
Благодійна організація «Шлях життя»	Слов'янськ	Донецька	Місцева НУО
Благодійна організація «Слов'янське Серце»	Святогірськ	Донецька	Місцева НУО

Управління праці та соціального захисту населення	Слов'янськ	Донецька	Орган місцевої влади
«ХелпЕйдж Інтернешнл» (HelpAge International)	Слов'янськ	Донецька	МНУО
«Врятуйте дітей» (Save the Children)	Слов'янськ	Донецька	МНУО
Консультаційне бюро з клінічної допомоги молоді	Слов'янськ	Донецька	Відділ громадської служби
Департамент соціальної політики	Вінниця	Вінницька	Орган місцевої влади
НУО «Спільна справа»	Вінниця	Вінницька	Місцева НУО
Громадська організація «Центр Поділля-Соціум»	Вінниця	Вінницька	Місцева НУО
ТОВ «Еко-Драйв»	Вінниця	Вінницька	Бізнес
Територіальний центр соціального обслуговування	Вінниця	Вінницька	Відділ державної служби
Радник з питань ВПО/Служби підтримки стабілізації	Вінниця	Вінницька	МНУО
Управління праці та соціального захисту населення	Запоріжжя	Запорізька	Орган місцевої влади
Донбаська Ініціатива «Міст»	Запоріжжя	Запорізька	Місцева НУО
НУО «Укрпростір»	Запоріжжя	Запорізька	Місцеві НУО
Громадський центр соціальної допомоги «Усмішка дитини»	Запоріжжя	Запорізька	Місцева НУО
Управління праці та соціального захисту населення	Запоріжжя	Запорізька	Орган місцевої влади
Благодійна організація «Єврейський громадський центр Мазаль Тов»	Запоріжжя	Запорізька	Місцева НУО
Міський центр зайнятості	Запоріжжя	Запорізька	Відділ державної служби
«Сінерджи Девелопмент Консалтинг» (Synergy Development Consulting)	Київ	Київська	Бізнес
«Людина в біді»	Київ	Київська	МНУО
Міжнародний медичний корпус	Київ	Київська	МНУО
НУО «Центр зайнятості Вільних людей»	Київ	Київська	Місцева НУО
Колишній ресурсний центр для допомоги вимушеним переселенцям	Київ	Київська	Колишній спільний проект між місцевою неурядовою організацією, омбудсманом України та ПРООН
Громадське радіо	Київ	Київська	Місцева НУО/ЗМІ
«Кімонікс, Інтернешнл»	Київ	Київська	МНУО
Науково-дослідний проект Європейського союзу «EUNPACK»	Київ	Київська	Дослідницький проект
Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України	Київ	Київська	Міністерство
Благодійна організація «Право на захист»	Київ	Київська	Місцева НУО
Громадська спілка «Форум недержавних організацій в Україні»	Київ	Київська	Місцева НУО

